

BESZÉLGETÉS KURUTZ MÁRTONNAL

A nagy játék

BARKÓCZI JANKA

A 100. ÉVFORDULÓ ALKALMÁBÓL A FILMARCHÍVUM AZ 1918-19-ES FILMHÍRADÓK FELÚJÍTÁSÁVAL ÉS PUBLIKÁLÁSÁVAL IZGALMAS IDŐUTAZÁSRA HÍV.

A Magyar Nemzeti Filmarchívum megkezdte Az Est filmhíradók és a Tanácsköztársaság idején forgatott Vörös Riport-Film híradók teljes körű kutatását és a kritikai változatok közétételét. A 100 éves némafilmek hét-ről hétre válnak szabadon elérhetővé a Filmarchiv.hu-n. A különleges sorozatról Kurutz Mártonnal, a Filmarchívum kutatási és gyűjteményi vezetőjével beszélgettünk.

• *Miért különleges a most feldolgozott filmhíradó anyag?*

Az 1918-as és 1919-es filmhíradók tulajdonképpen két nagy tömbből állnak. Az Est Film 1918 szeptemberétől 1919 márciusáig, a Vörös Riport-Film pedig a Tanácsköztársaság idején, 1919 áprilisától júliusig jelent meg. Ezek az anyagok nagyon kalandos úton vészték át a magyar történelem viharos évtizedeit. Amikor a Tanácsköztársaság megbukott, bűnügyi bizonyíték-ként lefoglalták őket, és bekerültek a bűnügyi múzeumba, innen pedig 1945 után a mi archívumunkba. Itt gondosan megőrizték a kameranegatívt, ráadásul az utóbbi években raktárrendezés közben találtunk nagyjából két-órányi, ezekhez a híradókhöz tartozó kivágatot, aminek nagy részét nem tudjuk beazonosítani. A Tanácsköztársaságot megőrkítő Vörös Riport-Film azért is érdekes, mert talán egyik volt szocialista ország sem büszkélkedhet munkásmozgalmi múltjának ilyen gazdag mozgóképes dokumentációjával, természetesen Oroszországot leszámítva. Általában mindenhol megsemmisítették ezeket, nálunk pedig – paradox módon – éppen gyűlöletből őrizték meg. A hírfolyam tulajdonképpen néhány hónappal Horthy Miklós bevonu-

lása előtt ér véget. Döbbenetes, hogy ezzel szemben a Horthy-bevonulásról egyetlen nagyon rossz minőségű, agyonjátszott mozikópiánk van csak. Gyakorlatilag az egész korszakot alig reprezentálja némafilm tudósítás, pedig tudjuk, hogy ekkor is nagyon sokat forgattak. Sajnos nem őrizték meg ezeket, a Magyar Film Iroda pedig csak 1924-től indult, ahol már valóban intézményesen foglalkoztak a saját archívumuk felépítésével.

• *Mit lehet tudni a készítőkről?*

Az Est filmhíradók tulajdonképpen a nyomtatott újság mozgóképes mellékletei voltak. Az Est napilap körül létezett egy teljes portfólió is „Est Lapok” néven Miklós Andor vezetésével, ez a lapcsalád pedig hatalmas olvasótáborral rendelkezett. Az első filmhíradó 1918. szeptember 9-én jelent meg, és eleinte minden hétfőn új anyagokat mutatott be. Minden bizonnyal olyan emberek forgatták ezeket a filmeket, akiknek volt tapasztalatuk a szakmában és valószínűleg megrendelésre dolgoztak. A képek szépen exponáltak, látszik rajtuk, hogy aki ezeket készítette, tudott élességet állítani és a megfelelő berendezése is megvolt a gyártáshoz. A korabeli fadobozos kamerákat nem egyszerű használni, akkorák, mint egy jó nagy cipősdoboz, állványra kell rakni őket, beállítani a megfelelő értékeket és felvétel közben folyamatosan tekerni. A IV. Károly koronázásáról 1916-ban készült híres filmről tudjuk, hogy legalább 6-8 operatőr készítette, többek között fényképészek, így Escher Károly is. Az 1919. május 1. ünnepség felvételei hasonlóan összetett csapatmunkában készültek. A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy minden útkereszteződésben más

operatőr állt, és azt is, hogy a filmet Kertész Mihály rendezte.

• *Mi a feladat ezekkel a filmekkel?*

A Vörös Riport anyagok restaurálásával már foglalkoztunk az ezredforduló környékén, azonban ma már digitális technikával tudunk hozzájuk nyúlni és a feldolgozáshoz szükséges korabeli írásos források is könnyebben hozzáférhetők. Az egyes kiadásokhoz szinte mindig megvan a kameranegatív is, nem csak a mozikópia, így a kettőből jön össze végül a teljes változat. Van, amikor a pozitívba nem került bele minden, de van olyan eset, amikor a negatív sokkal rövidebb. Az, hogy a kettő egyforma legyen, szinte ki van zárva. A 100. évforduló alkalmából most megkezdjük a teljeskörű tartalmi feldolgozást, amit hamarosan majd a digitális restaurálás fog követni. Amikor publikáljuk az összeállításokat, megpróbáljuk őket kontextusba helyezni, belassítjuk a snitteket, keresünk hozzá illusztrációkat a Fortepanon, kiegészítő anyagokat az Arcanumon. Ez az első alkalom, hogy ilyen közeli kapcsolatba lehet kerülni ezekkel a mozgóképekkel. A 2K szkennelés után olyan végtelenül részletgazdag eredményt kapunk, ami rengeteg új információval ajándékoz meg minket. Nagy Levente és Kispéter István kollégáimmal, akik a kutatást vezetik, csak ámuldozunk, hogy mi mindenre fény derül és az egyes riportok háttértörténetében milyen mélyre le lehet fúrni. Alapvetően ez az első ilyen jellegű munkánk és a nagy változások előtt álló Filmarchívumban szeretnénk is az alap kutatásnak ezt a modelljét meghonosítani, hogy minden filmdokumentumunk hasonló mélységig feltáruljon. Nagyon hálásak vagyunk a Filmarchívumot fenntartó Magyar Nemzeti Filmalpnak, hogy az első jelzésünkre pártfogásukba vették ezt a projektet és az anyagi forrást is biztosították. Hiszen lehet, hogy nem látszik, de a szkennelés, a hangalámondás, a hetente megjelenő kritikai változat elkészítése tetemes összeg.

• *Találtak olyasmit az anyagok között, ami nagyon meglepett titeket?*

Én a kis, hétköznapi jeleneteket szeretem a legjobban. Ezek többsége eddig semmit nem mondott még nekünk sem, de most, hogy felkutatjuk a riporthoz tartozó újsághírt is, izgalmas történetek bomlanak ki a háttérben. Ott van például a kamerába mosolygó Balogh Lász-

ló, „az életunt gyermekszínház” esete, akiről a kissé szarkasztikusan hangzó címen túl semmilyen adatunk nem volt. A korabeli lapokból most megtudhattuk, hogy a korszakban létezett egy Modern Babaszínpad nevű kezdeményezés, ahol gyerekek alakítottak színházi szerepeket. Balogh László itt játszott és a hír is ehhez kapcsolódik. Érdekes várostörténeti adalékokkal is tele vannak a filmek. Megörökítik a Millenárison zajló kerékpáros futamokat, így megtudhatjuk, hogyan nézett ki ez a terület ekkoriban. A Millenáris Sportpályát az a Bláthy Ottó Titusz tervezte, aki egyébként a transzformátor egyik feltalálója is volt. A híradókon láthatjuk, hogy a korszakban még egyenes vonalú pálya futott a mezőn, ebből csak később lett velodrom. Vagy egy ártalmatlan Károly körúti snitt háttérben feltűnik az Anker-ház előtt a Nemzeti Áldozatkétség szobra, amelynek érdekes történetéről nemrégiben külön kiállítást szentelt a Kiscelli múzeum. Sosem hittem volna korábban, hogy erről filmünk is van!... Vagy, ami nem csak nekünk ajándék, hanem a színház történeti kolégáinknak is: kiderült, hogy mégiscsak van filmünk a legendás színházcsináló Bárdos Artúrról. Egy színésznője temetésén ő mondja a gyászbeszédet, és hogy ő az, a Pesti Hírlap egy aprócska kétsoros híréből derült ki most.

• *Lehet egyáltalán ennyi szempontot egyszerre vizsgálni?*

Ezekben a filmekben éppen az a jó, hogy mindenki a saját nézőpontjából gazdagíthatja újabb értelmezésekkel őket. Dr. Tomsics Emőke, a Magyar Nemzeti Múzeum történelmi fényképtárának történésze, például abban segít sokat, hogy a riportokban megjelenő közéleti szereplőket beazonosítja. A *Keleti vásár megnyitása* című hírnél például látható egy fényképész, aki épp arra készül, hogy Wekerle Sándor miniszterelnökről és a vásáron megjelent balkáni küldöttekről csoportképet csináljon. Emőke azonnal felismerte ezt a fényképet, amit ők őriznek, így a fotó és a film egy évszázad múlva váratlanul összetalálóztak. Nekünk természetesen nincs időnk minden titkot és apró részletet kikódolni, meg kell maradnunk informatívnak, élvezhetőnek és főképp tárgyilagosságnak, de minden hozzászólást és kiegészítést örömmel fogadunk. Ezért valamikor a jövő év elején az azonosítatlan tekerceket is publikálni fogjuk, hátha valaki felismeri a lakókörnyezetét, egy sze-

mélyt, vagy máshogy tud segíteni a megfejtésükben. Örömlénk, ha mindenkire eljutnának ezek a mozgóképek, mert nekünk szólnak, a mi történeteinket őrzik.

Tudunk egyébként hiányokról is. Ismert például, hogy Fedák Sári színésznő 1919-ben lelkesítő szavakat tartott a Vörös Katonának. Ez biztosan megvolt filmen is, mert egy kockányit egyszer Moszkvában egy kutatás során megtaláltunk, amin éppen az látszik, ahogy egy autó tetején szaval. Elképzeltető, hogy az eredeti snitteket a Horthy-korszakban talán ő maga vágatta ki, hogy a kompromittáló emléket eltüntesse. Reméljük, hogy egyszer meglesz ez is. Szeretnénk a jövőben az egész sorozatról kiadni majd egy alapos kritikai feldolgozást is, stabilizált letisztított, befényelt képekkel és bőséges magyarázattal.

• *Az Est bulváros hangvételétől eléggé különbözik a Vörös Híradó, ami lényegében azért propagandaanyag...*

Ez így van, de az is igaz, hogy amint az őszirózsás forradalom elkezdődik, az Est is érzékenyebb lesz a politikára. A szerkesztőket emellett alapvetően az vezette, hogy a filmhíradó minél jobban lekösse a közönséget. Azokat az eseményeket részesítették előnyben, melyek érdekesekek, mozgalmasak voltak. A feldolgozott sorozat tele van például sporthírekkel. Nekem egyébként nem a kedvenc műfajom a sporttudósítás, de ezek a filmek még számomra is izgal-

Jelenet Az Est Film híradóból (1918)

masak, mert kiderül belőlük, hogy akkoriban egész másképp írtak sportújságot, mint ma. A hangvétel nagyon emberközeli

volt, az MTK egyik mérkőzésnél például kiderül, hogy aznap azért szerepelt gyengébben a csapat, mert a kapusuk röviddel a meccs előtt halt meg spanyolnáthában.

• *A filmhíradók képei szó szerint elbűvölik a nézőt. Mi a titok nyitja?*

Ezek a felvételek ugyan nem írják át a történelmet, mégis valódi időutazásra hívnak. Mindenki tud hozzájuk kapcsolódni valamilyen szempontból. Embereket, érdeklődési területeket és adatbázisokat képesek összekötni. Az egyik hír például a nyitrai hősök emlékművének leleplezéséről szól. Ez volt az egyik első honvéd emlékmű, ma már minden faluban van ilyen. Épp ez benne a különleges, amikor felállítottak, még véget sem ért az Első világháború. A filmen látjuk az emlékművet és a talapzatot, amire csak a háború kitörésének évét, 1914-et írták fel, hiszen még nem tudhatták, hogy mikor lesz vége. De a szöveg mindössze csak néhány hétig volt látható, mert a bevonuló csehek minden feliratot levették. Ez a fontos háttérinformáció egy másik szabadon elérhető adatbázisból, a Köztérkép.hu-ról derül ki. Olyan ez az egész, mint egy óriási társasjáték, ami-ben a legkülönösebb összefüggéseket lehet felfedezni. Mi pedig játszani hívunk mindenkit. •